

USN Universitetet
i Sørøst-Norge

Barn i risiko – skadelige omsorgssituasjoner

**Tverrprofesjonell fagdag om seksuelle overgrep og vold i
nære relasjoner mot barn, 07.01.2021**

Øyvind Kvello

Et felles ansvar om å verne barn

- Det er mange profesjoner som skal verne om barn, ikke barnevernet alene!

Samforekomst

- Det er en betydelig samforekomst av ulike former for sviktende omsorg. Derfor er det vanlig at barn som lever med én form for forsømmende eller krenkende omsorg, gjerne også erfarer andre former for mangelfull eller skremmende omsorgsformer
 - Ref.: Bussemakers et al., 2019; Hafstad & Augustini, 2019; MacMillan et al. 2013; Pereda mfl., 2014; Spinazzola et al., 2014; Thorsen & Hjemdal, 2014; Villodas et al., 2012

(... forts.)

- Samforekomsten er så høy at når fagpersoner blir kjent med at barn er utsatt for én form for skadelig omsorg, skal de ha hypoteser om at de også lever med andre former for krenkende og forsømmende omsorg
- Faktisk er det følelsesmessig utilgjengelighet (mental fjernhet) som synes å være eneste form for omsorgssvikt som opptrer alene
 - Ref.: Lundén & Broberg, 2003

(... forts.)

- Barn med svak kognitiv fungering er hyppigere utsatt for ulike former for krenkelseser:
 - Seksuelle overgrep (Brown et al., 2016; Butler, 2013; Byrne, 2017; Euser et al., 2017; Frohmader & Ortoleva, 2012; Grøvdal, 2013; Hershkowitz et al., 2007; Kendall-Tackett et al., 2005; Mahoney & Poling, 2011; McEachern, 2012; Sevlever et al., 2013; Soylu et al., 2013; Åker & Johnson, 2019).
 - En eldre studie viste at barn med funksjonshemninger utsettes for seksuelle overgrep mellom 2–3 ganger (Sullivan & Knutson, 2000), eller 3–4 ganger oftere enn jevnaldrende (Murphy, 2011).

(... forts.)

- Mishandling, omsorgssvikt, fysisk og følelsesmessig vold (Corr & Santos, 2017; Helton & Bruhn, 2013; Helton et al., 2018; Jones et al., 2012; Lightfoot et al., 2011; Maclean et al., 2017; Nowak et al., 2015; Reid, 2018; Reinart et al., 2018; Rose et al., 2014; Stalker & McArthur, 2012; Swensson et al., 2013; Turner et al., 2011).

(... forts.)

- Det varierer mellom de ulike studier når det gjelder prosentangivelser for hvor hyppig de ulike former for krenkelser som er listet opp over
- Delvis handler det om ulike forskningsmetoder som brukes, dels om ulike definisjoner av hva som inngår i begrepet funksjonsnedsettelse, i tillegg til at det er mange former for krenkelser
 - Ref.: Leeb et al., 2012
- I tillegg har en del barn med særskilte behov så betydelige kommunikasjonsvansker, at de ikke får formidlet krenkelser som de er utsatt for
 - Ref.: Faccini & Saide, 2011; Wilczynski et al., 2015

Forekomst

- En norsk studie viste at omkring 1 av 20 forteller at de har opplevd alvorlig fysisk vold, slik som å bli sparket, slått med en hard gjenstand eller banket opp. 1 av 5 har opplevd mindre alvorlig fysisk vold i oppveksten, definert som for eksempel lugging, klyping, eller slått med flat hånd. Det synes som om alvorlig vold starter tidligere i barns liv enn mindre alvorlig vold
 - Ref.: Hafstad & Augusti, 2019

(... forts.)

- Litt over 1 av 20 har opplevd seksuelle overgrep fra en voksen – de aller fleste av overgriperne var voksne utenfor hjemmet, selv om cirka 1 av 4 av dem som har opplevd seksuelle overgrep oppga en forelder (som oftest far) som utøver
- Til forskjell fra fysisk vold, som ofte rapporteres å starte i barneårene, starter de fleste seksuelle overgrep i ungdomsalder
- I overkant av 1 av 5, langt flere jenter enn gutter, forteller at de har opplevd én eller flere seksuelle krenkelser fra jevnaldrende
 - Ref.: Hafstad & Augusti, 2019

(... forts.)

- Forekomsten av seksuelle krenkelser fra jevnaldrende øker kraftig i løpet av ungdomsskolealder, og jenter utsettes for dette når de er yngre enn når guttene utsettes for seksuelle overgrep
- Når ungdom forgriper seg på jevnaldrende, så tilhører utøver som oftest offerets bekjentskapskrets
- I 2 av 3 tilfeller er gutter utøvere av krenkelsene. Omtrent 10 prosent av barn opplyser at de har sendt nakenbilder av seg selv over internett, mens 3 prosent har opplevd å få spredt nakenbilder av seg

• Ref.: Hafstad & Augusti, 2019

(... forts.)

- En norsk rapportert viste at forekomsten av seksuelle overgrep var på 18,3 prosent for jenter og 3,2 prosent for gutter
 - Ref.: Steine et al., 2012
- En norsk studie spurte voksne om hvilke krenkelser de hadde vært utsatt for i oppveksten. Hovedfunnene var: 10,2 prosent av kvinnene og 3,5 prosent av mennene hadde opplevd seksuelle krenkelser etter fylte 13 år, mens 4 prosent av kvinnene og 1,5 prosent av mennene hadde opplevd seksuelle krenkelser før de fylte 13 år
 - Ref.: Thorsen & Hjemdal, 2014

(... forts.)

- Seksuelle overgrep mot kvinner ble nesten utelukkende begått av menn, mens seksuelle overgrep mot menn i hovedsak ble utført av menn
- De aller fleste av ofrene forteller at de kjente til overgriperen. Både voldtekt og andre former for seksuelle overgrep som skjedde før ofrene fylte 13 år, foregikk i mange forskjellige relasjoner: De største gruppene av overgripere når det gjaldt voldtekt, var venner, bekjente, naboer, kolleger og kjæreste/partner eller tidligere kjæreste/partner, mens for øvrige seksuelle krenkelser før barnet fylte 13 år, var de største gruppene av overgripere: naboer, andre kjente voksne, familie og slekt

• Ref.: Thorsen & Hjemdal, 2014

(... forts.)

- Flere menn (33,0 prosent) enn kvinner (27,7 prosent) hadde opplevd mindre alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen, slik som lugging, klyping, slått med flat hånd
- Omtrent like mange menn (5,1 prosent) som kvinner (4,9 prosent) hadde opplevd alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen, slik som å bli slått med knyttneve, sparket eller banket opp. Litt flere jenter (15,4 prosent) enn gutter (11,2 prosent) opplevde følelsesmessig vold fra foreldre i barndommen
- Like mange gutter (10,0 prosent) som jenter (9,9 prosent) har vært vitne til fysisk vold mellom foreldrene. Fysisk vold fra foresatte forekom oftest første gang i barnehage- eller småskolealder. Fedre utøver langt oftere enn mødre vold mot sine barn

• Ref.: Thorsen & Hjemdal, 2014

(... forts.)

- En norsk studie om voldtekt blant norske 18–20-åringer, viser at minst 5 prosent av jentene og 1 prosent av guttene har erfart voldtekt
 - Ref.: Stefansen et al., 2019
- En annen norsk studie indikerte at kanskje så mange som 14 prosent av jentene og 3 prosent av guttene hadde vært utsatt for voldtekt
 - Ref.: Mossige & Stefansen, 2016

Forties

- I en studie basert på et stort utvalg av ungdommer, så rapporterte 21,3 prosent av de som hadde vært voldtatt, og over halvparten av de som hadde vært utsatt for vold, at de aldri hadde fortalt noen om sine erfaringer
 - Ref.: Myhre et al., 2015
- Majoriteten av voksne forteller at da de som ungdommer gikk i psykoterapi ved BUP, så fortalte de ikke om traumene som de hadde erfart
 - Ref.: Reigstad et al., 2006

(... forts.)

- Forekomsten av traumatiserte barn er høy blant de som henvises til BUP: Av 129 BUP-pasienter i Nordland, oppga 60,2 prosent av ungdommene i alderen 12–18 år til forskerne å ha vært utsatt for minst ett tilfelle av mishandling eller omsorgssvikt. Få av dem fortalte dette til sin behandler i BUP, og behandlerne fikk heller ikke denne informasjonen fra andre, slik at disse vanskene ikke ble registrert (diagnostisert)

- Ref.: Reigstad et al., 2006

(... forts.)

- På landsbasis var det imidlertid kun 1–3 prosent av ungdommene i BUP hvor det var angitt at de hadde opplevd én eller flere traumatiske hendelser. Disse funnene samsvarer godt med internasjonale studier
 - Ref.: McElvaney et al., 2014

(... forts.)

- I en svensk studie rapporterte hele 67 prosent av barn i alderen 9–17 år, som var henvist til BUP, at de hadde vært eksponert for vold i og/eller utenfor familien
 - Ref.: Hultmann & Broberg, 2015
- Den siste norske offentlige oversikten fra 2009 viste at alvorlige reaksjoner etter traumer, kriser eller katastrofer var den primære henvisningsgrunnen i kun 1,8 prosent av henvisningene til BUP
 - Ref.: Sitter, 2010
- Det innebærer at henvisningsgrunnen i mange tilfeller er symptomer og lidelser som er virkninger av traumeerfaringer

(... forts.)

- Å fortelle om traumeerfaringer manglet i 40,2 prosent av henvisningene til psykisk helsevern om betydelige posttraumatiske stressreaksjoner
 - Ref.: Ormhaug et al., 2012

(... forts.)

- Det er dokumentert at det ofte kreves at barna har utviklet et tillitsforhold til fagpersoner før de forteller om slike krenkelser som de har opplevd
 - Ref.: Carnes, 2006; Faller etl., 2010; Hershkowitz et al., 2007; Leander 2010
- Flere studier viser at omkring 95 prosent av fortellinger om seksuelle overgrep først kommer fra sjette møte i et samtaleløp
 - Ref.: Faller et al., 2010, Faller & Nelson-Gardell, 2010

(... forts.)

- Forskning viser at det er kun et mindretall av barn som er utsatt for seksuelle overgrep som forteller om det til myndighets-/fagpersoner
 - Ref.: Alaggia, 2010; Allnock, 2010; Leclerc & Wortley, 2015; McElvaney, 2013; Tener & Murphy, 2015
- Noen forteller om dette først når de har blitt voksne
 - Ref.: Alaggia, 2010; Esposito, 2016; McElvaney, 2013

(... forts.)

- En studie viste at barn som beretter om seksuelle overgrep har ventet mellom 3–5 år med å fortelle
 - Ref.: Hébert et al., 2009
- En norsk studie viste at i sitt ventet informantene 17,2 år med å fortelle om de seksuelle overgrepene, lengst ventet de der overgrepene startet i tidlige barneår sammenlignet med de som ble utsatt for overgrep i ungdomsalder
 - Ref.: Steine et al., 2016

(... forts.)

- En forsker beregnet at mellom 60–80 prosent av barn ikke forteller om seksuelle overgrep som de er utsatt for
 - Ref.: Allaggia, 2010
- En norsk studie (Hafstad & Augusti, 2019), én svensk studie (Annerbäck et al., 2010) og én kanadisk studie (Hébert et al., 2009), viste alle at 1 av 5 av barn som har opplevd vold eller seksuelle overgrep har fortalt det til myndighetspersoner

(... forts.)

- En studie av finske barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, viste at 80 prosent hadde fortalt om dette til noen – som oftest en venn (48 prosent), 26 prosent hadde fortalt om dette til en voksen, og 12 prosent hadde fortalt dette til en fagperson
 - Ref.: Lahtinen et al., 2017
- En svensk studie viser at kun 7 prosent av barn eksponert for familievold og/eller mishandling hadde fortalt dette til en myndighets-/fagperson
 - Ref.: Annerbäck et al., 2010

(... forts.)

- En studie viser at mellom 55–69 prosent av barn utsatt for seksuelle overgrep ikke forteller om det i oppveksten (London et al., 2008), mens andre finner 70–75 prosent (Smith et al., 2000)
- En studie blant svenske ungdommer viste at 52 prosent av dem hadde fortalt om følelsesmessig mishandling, omsorgssvikt og å være vitne til vold mellom foreldrene. De fleste hadde fortalt om dette til en venn eller søsken, bare 11 prosent hadde fortalt om dette til en myndighets-/fagpersoner
 - Ref.: Jernbro et al., 2017

(... forts.)

- Selv om det er noen som i voksen alder forteller om de krenkelser som de opplevde som barn, er mønsteret nokså likt det som er dokumentert for barn; et tydelig mindretall forteller om krenkelsene til andre
 - Ref.: Rush et al., 2014
- For eksempel viste intervju av voksne australiere at 1 av 5 ikke som barn fortalte til noen om de seksuelle overgrepene som de ble utsatt for
 - Ref.: Royal Commission into Institutional Responses to Child Sexual Abuse, 2017

(... forts.)

- Omkring $\frac{1}{3}$ av amerikanske kvinner fortalte at de aldri hadde fortalt noen at de har vært utsatt for seksuelle overgrep, fysisk mishandling, følelsesmessig mishandling eller familievold
 - Ref.: Bottoms et al., 2014
- Flere studier – også en norsk, blant voksne pasienter i psykisk helsevern viste at mange av dem ikke fortalte til terapeutene sine om seksuelle overgrep, fysisk eller følelsesmessig mishandling som de hadde vært utsatt for, men om symptomene som plaget dem og som mest sannsynlig skyldtes krenkelsene som de hadde opplevd
 - Ref.: McElvaney et al., 2014; Reigstad et al., 2006; Öhrmon et al., 2016

(... forts.)

- Felles for de siterte studier er at svært få barn betror seg til profesjonelle om de seksuelle overgrepene, mishandlingen eller volden som de opplever. Den høye graden av fortielse innebærer at det ofte blir et sviktende grunnlag når profesjonelle skal vurdere om barn er utsatt for seksuelle overgrep eller ikke
 - Ref.: Everson & Sandoval, 2011; Herman, 2009

(... forts.)

- Ungdom oppgir tre hovedgrunner til at de ikke forteller om volden og de seksuelle overgrepene som de er utsatt for til myndighets-/fagpersoner:
 - at de har forsøkt å gi hint, men som ikke ble fanget opp,
 - de har en generell mistillit til profesjonelle og
 - erfaringene fra når de tidligere har fortalt profesjonelle om noe som var alvorlig og viktig for dem, så fikk de lite respons, den voksne tok ikke deres perspektiv eller den profesjonelle foretok seg ikke noe i ettertid
- Ref.: Horwath et al., 2012; Jernbro et al., 2017; Lev-Wiesel et al., 2014; McElvaney et al., 2014; Ullman, 2007

Utrygg på egen kompetanse for å oppdage

- Internasjonal forskning viser imidlertid at for eksempel pediaterne og sykepleiere som jobber tett på barn, har lite kunnskap om hvordan de skal avdekke om barn er eksponert for familievold, utsatt for omsorgssvikt, mishandling eller seksuelle overgrep
 - Ref.: Dara et al., 2013; Flaherty et al., 2006; Yildiz & Tanriverdi, 2018

(... forts.)

- Både i norske og internasjonale studier så konkluderes det med at mange profesjonelle som jobber med barn i sin grunnutdanning ikke fikk tilstrekkelig med fagkunnskap til å avdekke om barn er utsatt for omsorgssvikt, mishandling eller seksuelle overgrep, og at de derfor har behov for etter- og videreutdanninger for å opparbeide tilstrekkelig kompetanse
 - Ref.: Cormer & Goldsmith, 2010; Embregts et al., 2017; Faccini et al., 2011; Hafstad & Augusti, 2019; Pelisoli et al., 2015; van Oorsouw et al., 2009

(... forts.)

- Det viser seg at kvinner oftere enn menn tror på barns fortellinger om at de har vært utsatt for seksuelle overgrep
 - Ref.: Everson & Sandoval, 2011

(... forts.)

- En eldre gjennomgang av studier av fagpersoners oppfatninger av barn og seksuelle overgrep viste at (Shackel, 2008):
 - Når barn rapporterte om seksuelle overgrep en tid etter at overgrepene skulle ha skjedd, og det var noe inkonsistens i opplysningene som de ga, ble de vurdert som å være uvanlige, og derfor antok mange av fagpersonene at det var et tegn på å være fabrikkerte historier

(... forts.)

- En betydelig andel av fagpersoner tenker at barn som blir utsatt for seksuelle overgrep frykter overgriperen og derfor vil unngå vedkommende. Mange profesjonelle mistanker at barna snakker usant, eller at barna opplever å få noe positivt ut av de seksuelle overgrepene om de oppsøker overgriperen
- Mange fagpersoner antar at majoriteten av seksuelt misbrukte barn vil vise kraftfulle symptomer, og følgelig mistenker de at de snakker usant hvis de ikke har mange eller sterke symptomer
- Mange fagpersoner antar at samleie vil gi fysiologiske spor, og at underlivsundersøkelser kan gi troverdige svar på om det har foregått seksuelle overgrep eller ei

(... forts.)

- Forskjellene mellom:
 - Traumer type 1 (enkeltstående traumer)
 - Traume type 2 (utviklingstraume, kompleks traumatisering)

Å våge å spørre

- En del fagpersoner har lurt på om det kan være så belastende for barn å snakke om deres traumener at det kan retraumatisere dem
- Derfor har en del praktikere kviet seg for å spørre barna som de møter om de har opplevd noe som har vært traumatiserende for dem
 - Ref.: Hultmann et al., 2014; Read et al., 2007; Sprague et al., 2012
- En slik vegring fra voksnes side mot å snakke om traumer gjelder for eksempel både i forskning, blant lærere, ansatte i psykisk helsevern og barnevern
 - Ref.: Goldsmidt-Gjerløw, 2019; Hafstad & Augusti, 2019; Jensen, 2012; Langballe, Gamst, & Jacobsen, 2010; Read et al., 2007

(... forts.)

- Hultmann og kolleger (2014) undersøkte terapeuters opplevelser av å stille rutinemessige spørsmål til barn om de var utsatt for familievold. De intervjuet 14 klinikere som jobbet i svensk BUP
- De positive erfaringene til klinikerne handlet om at det var lettere for dem å spørre barn om vold og traumer når dette inngikk som et standardspørsmål i klinisk intervju/utredning enn om de på eget initiativ skulle ha stilt slike spørsmål
- Samtidig uttrykte de fortsatt bekymring for om det å spørre og snakke med barnet om traumer ville være en for stor følelsesmessig påkjenning for barna, og/eller at det kunne skade alliansen barnet hadde til terapeuten fordi barna ville oppleve dette som å tråkke over deres grenser

(... forts.)

- En studie blant barn i alderen 10–18 år i norsk BUP som hadde opplevd traumer, viste at kun 5 prosent av dem opplevde det som meget stressende eller opprørende å få spørsmål om de hadde slike erfaringer
 - Ref.: Dos Santos et al., 2016
- Tre studier, som samlet sett omfatter 8320 barn, viste også at 5 prosent (Kassam-Adams & Newman, 2005) og nær 6 prosent (Finkelhor et al., 2014; Zajac et al., 2011) av barna opplevde det som meget stressende å blir stilt spørsmål om de hadde erfart vold, seksuelle overgrep, mishandling i familien i tillegg til spørsmål om deres psykiske helse

(... forts.)

- Barn som mottok psykoterapi fortalte i én studie at selv om det å snakke om traumer var vanskelig for dem, så var det også dette som de opplevde hjelpe dem mest av alle samtaletemaene som ble berørt i terapien

- Ref.: Dittmann & Jensen, 2013

(... forts.)

- Flere studier viser at det kan ha bearbeidende effekt for barn å snakke med profesjonelle om traumene som de har opplevd
- I én studie rapporterte barna at de opplevde symptomlette etter første gang de fikk spørsmål om og pratet om traumeerfaringene sine
- Ref.: Konanur et al., 2015

(... forts.)

- Resultatene fra en metaanalyse viste også at psykologiske kartleggingsprosedyrer i seg selv kan ha en positiv effekt på helsetilstanden
 - Ref.: Poston & Hanson, 2010
- Unge voksne som i oppveksten var i kontakt med barnevernet og nå er ansatt i Forandringsfabrikken og BarnevernsProffene, forteller på sine møter med ansatte i ulike deler av hjelpeapparatet om hvor viktig det er at fagfolk bryr seg, viser kjærlighet og tør å spørre om hvordan barna egentlig har det.

<https://www.forandringsfabrikken.no/>

Hva er tegnene på at barn er utsatt for skadelige omsorgsformer?

- I engelsk faglitteratur benyttes begrepet «equifinality» om fenomenet at ulike årsaker samt ulike forløp kan føre til samme vanske/symptomer, men at samme årsak kan lede til meget ulike symptomer/vansker («multifinality»)
 - Ref.: Cicchetti & Rogosch, 1996

(... forts.)

- Seksuelt overførbare sykdommer hos yngre barn
- Blåmerker som er symmetriske og på bløte kroppsdeler
- Rask utvikling etter start i barnehage
- Reaktiv tilknytningsforstyrrelse – eller majoriteten av barn med desorganisert tilknytningsform

(... forts.)

- Hodeskader hos yngre barn
- Alvorlige skader som er vanskelig å påføre seg selv –
lettest å identifisere på små barn

(... forts.)

- Men i hovedsak er uttrykkene:
 - Angst
 - Depresjon
 - Selvskading
 - Atferdsvansker
 - Kriminalitet / antisosialitet
 - Gryende personlighetsforstyrrelser
 - Psykoser